

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU lietā Nr. 2021-11-01

Rīgā

2021. gada 10. decembrī

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa pēc Laura Boča pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 28.¹ pantu, rakstveida procesā 2021. gada 10. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam”.

Satversmes tiesa konstatēja:

1. Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa noteic: “Karavīram ir tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kurām nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi.”

Saskaņā ar Militārā dienesta likuma 15. panta pirmās daļas 1. punktu karavīram ir aizliegts veikt politisko darbību, pievienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un piedalīties tajos.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Lauris Bočs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – norāda, ka Militārā dienesta likuma 10. panta otrā daļa un 15. panta pirmās daļas 1. punkts (turpmāk – apstrīdētās normas) nepamatoti aizskar Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta pirmajā teikumā un 102. pantā ietvertās pamattiesības. Pieteikuma iesniedzējs 2015. gada septembrī esot iestājies militārajā dienestā un kļuvis par karavīru. Taču viņam esot pilsoniska interese būt par politiskās partijas dibinātāju, biedru un kandidēt vēlēšanās. To liedzot apstrīdētās normas. Liegums karavīram veikt iepriekš minētās politiskās darbības esot neattaisnojams pamattiesību aizskārums.

Karavīri esot nostādīti nevienlīdzīgos apstākļos, jo citām personām, kas nodarbinātas Nacionālo bruņoto spēku vienībās, piemēram, zemessargiem, rezerves karavīriem, darbiniekiem un ierēdņiem, neesot liegts veikt politisko darbību. Likumdevējs neesot vērtējis atšķirīgās attieksmes leģitīmo mērķi, šādas attieksmes nepieciešamību un samērīgumu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ir izdotas ar likumu, taču likumdevējs tajās noteikto ierobežojumu un atšķirīgo attieksmi neesot pienācīgi izvērtējis. Šobrīd šāds ierobežojums vairs neesot attaisnojams. Apstrīdētās normas esot paredzētas, lai aizsargātu sabiedrības drošību. Proti, to mērķis esot novērst karavīra pakļaušanu kādu politisko organizāciju lēmumiem, kas varētu negatīvi ietekmēt dienesta uzdevumu izpildi un subordināciju. Tātad paša ierobežojuma leģitīmais mērķis esot karavīra politiskā neitralitāte. Taču apstrīdētās normas šo mērķi nespējot sasniegt. Lielāko daļu no aizsardzības resora personāla štata amatiem ieņemot zemessargi, kuri drīkstot būt partiju dibinātāji, biedri un kandidāti vēlēšanās.

Esot pieejami saudzīgāki un vismaz tikpat efektīvi alternatīvi līdzekļi – karavīram varētu tikt liegta tikai aktīva partijas interešu pārstāvēšana dienestā. Likumdevējs karavīram varot noteikt līdzīgu ierobežojumu kā, piemēram, zemessargam, liedzot karavīram pārstāvēt savas partijas intereses, aģitēt vai citādi iespaidot kolēģu politisko pārliecību. Turklāt karavīram esot saistoši vispārējie valsts amatpersonas interešu konfliktu novēršanas nosacījumi. Tie ne mazāk efektīvi atturētu karavīru no politiskās neitralitātes pārkāpumiem dienesta vietā.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka viņam joprojām tiek liegta iespēja būt vienlaicīgi politiskajā partijā un pildīt profesionālo militāro dienestu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam. Tāpat Saeima norāda, ka lietā būtu izbeidzama tiesvedība daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Aizliegums karavīram dibināt politisko partiju vai kļūt par tās biedru esot vērsts uz to, lai nodrošinātu profesionālā militārā dienesta politisko neitralitāti, efektīvu profesionālā militārā dienesta pienākumu izpildi un efektīvu civilo kontroli pār Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Turklāt, ņemot vērā svarīgo funkciju, ko pilda Nacionālie bruņotie spēki, valstī vajagot būt spēkā tādām normatīvajam regulējumam, kas ne vien nodrošina karavīra un profesionālā militārā dienesta politisko neitralitāti, bet arī stiprina sabiedrības pārliecību par to. Ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums esot vērsts uz to, lai aizsargātu demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrības drošību.

Saeima norāda, ka ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums, aizliedzot karavīram dibināt politisko partiju vai kļūt par tās biedru, nodrošina visupirms karavīra neiesaistīšanos politiskās varas iegūšanā valstī un izslēdz politisko partiju iespējas izmantot karavīrus savu politisko mērķu sasniegšanai. Šis ierobežojums nodrošinot to, ka profesionālais militārais dienests nekļūst par politisko partiju rīcībā esošu instrumentu.

Ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums esot piemērots tam, lai nodrošinātu efektīvu profesionālā militārā dienesta darbību. Militāro jomu esot nepieciešams nošķirt no politikas, lai nodrošinātu efektīvu civilo kontroli. Turklāt politikas jomas un militārās jomas savstarpēja nošķiršana vairojot sabiedrības pārliecību par to, ka ikviens karavīrs un profesionālais militārais dienests kopumā ir politiski neitrāls.

Ja karavīram būtu ļauts dibināt politisko partiju un būt par tās biedru, tad nebūtu iespējams tādā pašā mērā saglabāt karavīru un profesionālā militārā dienesta politisko neitralitāti, kā arī uzturēt sabiedrībā pārliecību par šo neitralitāti. Nebūtu iespējams tādā

pašā kvalitātē nodrošināt arī profesionālā militārā dienesta darbību, jo karavīram būtu pienākums noteiktu laiku veltīt politiskajai darbībai. Ja karavīri iesaistītos politikā, tad militārā joma tiktu sapludināta ar politiku un tas varētu traucēt īstenot efektīvu civilo kontroli pār Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem.

Pieteikuma iesniedzēja norādīto līdzekli nevarot atzīt par saudzējošāku, jo tas prasītu no valsts papildu cilvēkresursus un finanšu resursus. Ieviešot Pieteikuma iesniedzēja norādīto līdzekli, būtu nepieciešams nodrošināt kontroli pār to, vai karavīri profesionālajā militārajā dienestā neveic kādas darbības konkrētas politiskās partijas interesēs.

Karavīrs, arī nebūdamas politiskās partijas dibinātājs vai biedrs, tāpat kā jebkurš cits Latvijas pilsonis varot piedalīties Saeimas, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā. Tādējādi karavīram neesot pilnībā liegtas viņa politiskās tiesības.

Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma esot ievērojams – valsts drošība. Apstrīdētās normas stiprinot sabiedrības paļāvību uz to, ka karavīrs nepārstāv nevienas politiskās partijas viedokli. Sabiedrības uzticēšanās karavīriem esot īpaši svarīga, ņemot vērā tiem uzticētos uzdevumus. Savukārt karavīram noteiktais ierobežojums neesot būtisks, jo normatīvajos aktos esot paredzēti citi veidi, kādos karavīrs var piedalīties valsts un pašvaldību darbā.

Pieteikuma iesniedzēja norādītās personas neatrodoties vienādos un salīdzināmos apstākļos ar karavīriem, kaut arī ikviens no valsts dienestā nodarbinātajām personām veic valsts uzdevumus. Tomēr Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem esot uzticēta īpaša valsts funkcija, kas esot pietiekami specifiska, lai karavīri nebūtu salīdzināmi ar citos valsts dienesta veidos nodarbinātām personām. Rezerves karavīri veidojot Nacionālo bruņoto spēku rezervi. Rezerves karavīri nepildot profesionālo militāro dienestu un tikai vajadzības gadījumā varot tikt tajā iesaukti. Arī zemessargi nepildot profesionālā militāro dienestu, un karavīra dienests esot citāds nekā zemessarga dienests. Par zemessargu parasti kļūstot persona, kura vēlas no savas pamatnodarbošanās brīvajā laikā iesaistīties ar valsts aizsardzību saistītu uzdevumu izpildē.

4. Pieaicinātā persona – Aizsardzības ministrija – norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Bruņotie spēki savas specifikas dēļ esot ļoti spēcīga valsts struktūra. Tāpēc attiecībā uz tiem esot nepieciešama ļoti efektīva demokrātiskās pilsoniskās kontroles sistēma, lai bruņoto spēku rīcībā esošā vara tiktu izmantota efektīvi un atbildīgi valsts un sabiedrības drošības nodrošināšanai. Viens no efektīvas demokrātiskās pilsoniskās sabiedrības kontroles sistēmas elementiem esot politiskās neitralitātes princips.

Aizsardzības ministrija norāda, ka karavīri neatrodas salīdzināmā situācijā ne ar zemessargiem, ne rezerves karavīriem.

Karavīra statuss esot saistīts gan ar valsts garantētām tiesībām, gan ar karavīra pienākumiem un atbildību. Atsevišķu tiesību ierobežojumi izrietot no militārā dienesta īpašā rakstura, citstarp no tā, ka profesionālā militārā dienesta karavīrs atrodas īpašā valsts pakļautībā. Ar šo ierobežojumu savukārt esot cieši saistīts karavīra politisko tiesību un brīvību ierobežojums – viens no līdzekļiem (līdzās varas dalīšanas principam), ar ko tikt novērsta aizsardzības nozares ļaunprātīga izmantošana politiskos nolūkos, jo drošības nozare pamatā koncentrējoties uz valsts aizsardzību, kas esot viens no valsts galvenajiem uzdevumiem. Vienlaikus šis ierobežojums novēršot politisko organizāciju ietekmi uz Nacionālo bruņoto spēku funkciju efektīvu izpildi ar partijas biedru starpniecību.

Sabiedrības uzticēšanās un atbalsta principa nodrošināšanai esot būtiska nozīme. Sabiedrības novērtējums esot pamatā valsts oficiālajam bruņoto spēku novērtējumam. Sabiedrība, būdama pārliecināta par bruņoto spēku darbības politisko neitralitāti un likumību, uzskatīšot bruņoto spēku darbību par taisnīgu un tādēļ ne tikai būšot atvērta sadarbībai, bet arī sniegšot aktīvu atbalstu bruņotajiem spēkiem.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam. Ikviena tiesības apvienoties politiskās partijās esot būtisks demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikums. Taču ne Satversmē, ne starptautisko cilvēktiesību dokumentos ietvertās personas pamattiesības uz biedrošanās brīvību neliedzot noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanai personām, kas ir bruņoto spēku sastāvā.

Tieslietu ministrija norāda, ka aizliegums karavīram dibināt politisko partiju vai kļūt par tās biedru ir vērsts uz to, lai Latvijā būtu politiski neitrāla armija, lai nošķirtu politisko un militāro sfēru, lai bruņotos spēkus pakļautu civilajai kontrolei, kā arī

novērstu karavīra interešu konfliktus un jebkādu ārējo ietekmi uz profesionālā militārā dienesta pienākumu pildīšanu un dienesta gaitu.

Ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums nodrošinot to, ka karavīrs, pildot profesionālo militāro dienestu, nav pakļauts politisko partiju ietekmei un nevar tikt izmantots politisko mērķu sasniegšanai. Līdz ar to tiek nodrošināts tas, ka karavīrs saglabā politisko neitralitāti un nostiprina sabiedrības pārliecību par to. Apstrīdētās normas kalpojot bruņoto spēku autoritātes stiprināšanai, un attiecīgā ierobežojuma pastāvēšana esot ieguvums sabiedrībai. Tā kā Nacionālie bruņotie spēki pilda īpašas valsts funkcijas – sargā valsts teritoriālo integritāti un demokrātisko valsts iekārtu –, apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums demokrātiskā sabiedrībā esot nepieciešams demokrātiskās valsts iekārtas, nacionālās drošības un Latvijas teritoriālās vienotības aizsardzībai. Ar apstrīdētajām normām radītais pamattiesību ierobežojums esot piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums esot attiecināms tikai uz ierobežotu personu skaitu – profesionālā militārā dienesta karavīriem. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, acīmredzot esot izvērtējies, kurām Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvā ietilpstošajām personu kategorijām nepieciešams noteikt politisko tiesību ierobežojumus, un neesot paredzējis šādus ierobežojumus visam Nacionālo bruņoto spēku sastāvam. Tādējādi esot ievērots samērīguma princips.

Starp zemessargiem un karavīriem pastāvot būtiska atšķirība, un abas šīs personu grupas neatrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos. Tāpēc šīm personām noteiktie politisko tiesību ierobežojumi neesot salīdzināmi.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, izvērtējot karavīram apstrīdētajās normās ietverto ierobežojumu, ir nepieciešams rast līdzsvaru starp bruņoto spēku politisko neitralitāti un katras individuālās bruņoto spēku sastāvā esošās personas politiskajām tiesībām. Karavīrs savu politisko nostāju varot paust arī citādos veidos, piemēram, piedaloties Saeimas, pašvaldību, Eiropas Parlamenta vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, kā arī lemjot par Saeimas pieņemtajiem likumiem un Satversmes grozījumiem. Tāpat karavīram neesot liegts vērsties ar iesniegumiem valsts un pašvaldību iestādēs. Turklāt karavīram esot tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kuru mērķis nav politiskā darbība, kā arī dibināt karavīru biedrības un

nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja vien šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums esot vērsts uz to, lai nodrošinātu karavīru un politisko spēku nošķirumu, tādējādi aizsargājot arī Nacionālos bruņotos spēkus no tādām personām, kuras ar savu rīcību varētu izmantot bruņotos spēkus savu politisko mērķu sasniegšanai, kas atsevišķos gadījumos varētu apdraudēt Latvijas valsts neatkarību un demokrātiskas tiesiskas valsts principus.

6. Pieaicinātā persona – Nacionālie bruņotie spēki – norāda, ka tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama. Ar Nacionālo bruņoto spēku komandiera 2021. gada 4. jūnija pavēli Pieteikuma iesniedzējs esot atbrīvots no ieņemamā amata un atvaļināts no profesionālā dienesta, izbeidzot profesionālā dienesta līgumu pirms termiņa, pusēm par to vienojoties. Šāda pavēle citstarp esot pamatota ar Pieteikuma iesniedzēja iesniegumu, kurā viņš lūdzis izbeigt profesionālā dienesta līgumu pirms termiņa personīgu apstākļu dēļ. Atvaļināšana neesot saistīta ar aizliegumu karavīram būt par politiskās partijas dibinātāju un biedru un veikt politisko darbību. Līdz ar to šobrīd vairs nepastāvēt Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums.

Vienlaikus, ja izskatāmajā lietā tikšot vērtēta apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam, Nacionālie bruņotie spēki norāda, ka tās atbilst šiem Satversmes pantiem.

Citas Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvā ietilpstošās personas – darbinieki, zemessargi, rezerves karavīri –, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas darbinieki un valsts dienestā nodarbinātie atrodies atšķirīgos apstākļos no profesionālā dienesta karavīriem.

Militārā dienesta likumā noteiktais aizliegums profesionālā dienesta karavīram būt par politiskās partijas dibinātāju un biedru, kā arī veikt politisko darbību esot likumdevēja izraudzīta diferencēta pieeja, kas Latvijas demokrātiskajā sabiedrībā esot attaisnojama.

Absolūts aizliegums profesionālā dienesta karavīram būt par politiskās partijas dibinātāju un biedru, kā arī veikt politisko darbību esot samērīgs pamattiesību ierobežojums. Šāds aizliegums esot ne vien piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība – sasniegšanai, bet esot arī vienīgais efektīvais līdzeklis, kas ļaujot sasniegt apstrīdēto normu leģitīmos mērķus nepieciešamā kvalitātē. Labums, ko no apstrīdētajām normām iegūst sabiedrība, proti, demokrātiskās

valsts iekārtas stabilitāte, kas ietver arī militārā dienesta politisko neitralitāti, esot ievērojami lielāks par karavīra pamattiesību aizskārums.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam.

Valsts aizsardzība esot valsts suverenitātes garants, un valsts drošība esot tieši atkarīga no valsts aizsardzības funkciju efektīvas īstenošanas. Ierobežojumam, kas liedz karavīram būt par politiskās partijas biedru, esot leģitīms mērķis – saglabāt armijas politisko neitralitāti un novērst radikāli motivētus noziegumus valsts bruņotajos spēkos.

Tiesībsargs uzskata, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai. Ierobežojums izpaužoties kā vispārējs aizliegums karavīram kļūt par politiskās partijas biedru un tādējādi izslēdzot jebkādu politiskās partijas ietekmi uz karavīra dienesta gaitu un dienesta pienākumu pildīšanu.

Leģitīmo mērķi neesot iespējams sasniegt ar Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas būtu tikpat efektīvi. Politiskās partijas uzdevums esot piedalīties politiskajos procesos un izvirzīt savus kandidātus vēlēšanām, lai partija būtu pārstāvēta politiskajās institūcijās un varētu īstenot politisko varu. Tādējādi politiskās partijas mērķi esot pretrunā ar leģitīmo valsts interesi – saglabāt politiski neitrālu militāro dienestu.

Saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem karavīram esot vairākas alternatīvas iespējas paust savu nostāju valsts un pašvaldību darbam būtiskos jautājumos. Karavīrs, nebūdam politiskās partijas biedrs, varot piedalīties vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, kā arī būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kam nav politiska rakstura. Tāpat karavīrs varot dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja vien šāda darbība netraucē dienesta pienākuma izpildi. Karavīra politisko tiesību ierobežojums esot noteikts samērīgi, un arī šobrīd neesot zudusi tā piemērotība leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Pēc tiesībsarga ieskata, profesionālā dienesta karavīri neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar zemessargiem, Nacionālo bruņoto spēku darbiniekiem, rezerves karavīriem, kā arī Iekšlietu ministrijas iestāžu un Tieslietu ministrijas Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām un ierēdņiem.

8. Pieaicinātā persona – Dr. sc. pol. Nora Vanaga – norāda, ka profesionālais militārais dienests nav apvienojams ar dalību politiskajā partijā. Pieteikuma iesniedzējs savu pilsonisko interesi varot paust, regulāri balsojot vēlēšanās, tiekoties ar Saeimas deputātiem un piedaloties apolitiskās biedrībās. Savukārt tādā gadījumā, ja personai ir spēcīga pilsoniskā interese ietekmēt politiskos procesus, normatīvie akti tai ļaujot pildīt daļēji līdzvērtīgu militāro dienestu Zemessardzē, ko var apvienot ar politisko darbību. Indivīds varot brīvi izvēlēties sev piemērotāko dienesta veidu. Liberālā demokrātiskā iekārtā likumdevēja pienākums esot nodrošināt izvēles iespējas, ļaujot indivīdam pašam lemt, kuru no ceļiem iet.

Karavīru pienākumi atšķiroties no zemessargu un rezervistu pienākumiem, un attiecīgie dienesti neesot salīdzināmi.

Gadījumā, ja karavīram būtu ļauts veikt politisko darbību, *Dr. sc. pol. Nora Vanaga* saskata sensitīvas informācijas nopludināšanas risku un no tā izrietošus nacionālās drošības riskus. Turklāt tādā gadījumā valstij nebūtu pietiekamas kapacitātes un resursu, lai tā varētu kontrolēt profesionālā militārā dienesta karavīru darbību politiskajās partijās.

Būtisks esot jautājums par bruņoto spēku prestižu sabiedrībā. Nacionālie bruņotie spēki esot viena no tām institūcijām, kam sabiedrība uzticas visvairāk – pretstatā Saeimai, Ministru kabinetam un politiskajām partijām, kam sabiedrība uzticas vismazāk. Tātad tieši profesionālā militārā dienesta neasociēšana ar politiskajām partijām, esot būtisks sabiedrības uzticēšanās priekšnoteikums.

Dr. sc. pol. Nora Vanaga, ņemot vērā Austrijas pieredzi, uzskata, ka atļauja karavīram veikt politisko darbību varētu negatīvi ietekmēt arī paša karavīra intereses. Proti, karavīrs varētu kāpt pa karjeras kāpnēm līdz pulkvežleitnanta pakāpei, bet jebkurš augstāks pakāpiens – pulkveža, brigādes ģenerāļa, ģenerālmajora vai ģenerālleitnanta pakāpe – būtu atkarīgs no politiskās piederības. Tas pats attiektos arī uz amatu sadali.

Satversmes tiesa secināja:

9. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdētajām normām viņam kā karavīram ir aizskartas Satversmes 102. pantā ietvertās tiesības veikt politisko darbību, konkrēti – dibināt politisko partiju un būt par tās biedru. Turklāt esot pārkāpts Satversmes

91. panta pirmajā teikumā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips, jo zemessargiem, rezerves karavīriem, Nacionālo bruņoto spēku darbiniekiem, kā arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām un civildienesta ierēdņiem iepriekš minētās tiesības neesot ierobežotas.

Lietas sagatavošanas laikā iegūta informācija, ka Pieteikuma iesniedzējs ar Nacionālo bruņoto spēku komandiera 2021. gada 4. jūnija pavēli ir atbrīvots no profesionālā militārā dienesta un profesionālā dienesta līgums ar viņu ir izbeigts pirms termiņa (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 139. lp.*). No lietas materiāliem izriet, ka profesionālā militārā dienesta attiecību izbeigšanu ierosinājis pats Pieteikuma iesniedzējs, vēršoties ar attiecīgu iesniegumu pie Nacionālo bruņoto spēku komandiera. Iemesls – Pieteikuma iesniedzēja vēlme dibināt nodarbinātības attiecības ar Tieslietu ministriju un veikt darba pienākumus Nozaru politikas departamenta Politikas izstrādes un reliģijas lietu nodaļas jurista amatā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 140. lp.*).

Savukārt Saeima ir norādījusi, ka tiesvedība lietā būtu izbeidzama daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, jo nav konstatējamas personu grupas, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 100. lp. un 115. lp.*).

Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai procesuāla rakstura jautājumi, tajā skaitā jautājumi par tiesvedības izbeigšanu, ir skatāmi pirms tiesību normas konstitucionalitātes izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 3 15. punktu*).

Tas, ka Pieteikuma iesniedzējs vairs neatrodas profesionālajā militārajā dienestā, var liecināt par to, ka vairs nepastāv viņa pamattiesību aizskārums. Savukārt pamattiesību aizskāruma neesība var būt pamats tiesvedības izbeigšanai izskatāmajā lietā. Līdz ar to šis apstāklis tiks vērtēts pirms Saeimas apsvērumiem par tiesvedības izbeigšanu.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs, vai tai ir pamats izskatāmajā lietā izbeigt tiesvedību.

10. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu tiesvedību lietā var izbeigt ar Satversmes tiesas lēmumu citos šā panta pirmās daļas 1.–5. punktā neminētos gadījumos, kad tiesvedības turpināšana lietā nav iespējama. Ar jēdzienu “citi gadījumi” saprotami, piemēram, tādi gadījumi, kad lietā, kas ierosināta pēc

personas konstitucionālās sūdzības, konkrētās personas pamattiesības lietas faktisko apstākļu maiņas rezultātā vairs netiek aizskartas jeb ir zudusi konkrētās personas tiesību aizsardzības vajadzība.

Izskatāmā lieta ir ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 11. punktu tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu ir personai Satversmē noteikto pamattiesību aizskāruma gadījumā. Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa noteic, ka konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviens persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.

No šīm tiesību normām izriet tas, ka priekšnoteikums tiesvedībai, kas ierosināta pēc personas konstitucionālās sūdzības, ir pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskāruma esība. Tiesvedībai šādos gadījumos jābūt vērstai uz pamattiesību aizsardzību, tā nevar tikt izmantota vienīgi abstrakta tiesību jautājuma izšķiršanai. Šā iemesla dēļ konstitucionālā sūdzība ir nošķirama no *actio popularis* jeb sūdzības sabiedrības vārdā.

Tādējādi izskatāmajā lietā ir svarīgi konstatēt tieši Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums. Ja pamattiesību aizskārums nav konstatējams, tā neesība atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam var būt pamats tiesvedības izbeigšanai lietā.

11. Lai noskaidrotu, vai izskatāmajā lietā ir konstatējams Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums, Satversmes tiesa visupirms analizēs konstitucionālās sūdzības lomu un mērķi Latvijas tiesību sistēmā. Pēc tam tiks analizēti izskatāmās lietas apstākļi.

11.1. Konstitucionālā sūdzība pilda nozīmīgu lomu, nodrošinot līdzsvaru starp nepieciešamību personām aizstāvēt savas aizskartās pamattiesības un konstitūcijas ievērošanu kopumā (sk.: *Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 20. lpp.*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, atšķirībā no abstraktās tiesību normu kontroles, konstitucionālā sūdzība nav tāds līdzeklis, kas kalpotu tikai tiesību sistēmas sakārtošanai. Tā visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai (sk. *Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 20.2. punktu*).

Tādējādi tiesvedībā, kas uzsākta pēc konstitucionālās sūdzības, tiek nodrošināta ne vien iespēja personai aizstāvēt savas aizskartās pamattiesības, bet arī konstitūcijas ievērošana kopumā. Nepieciešamība nodrošināt konstitūcijas ievērošanu ir skatāma ciešā kopsakarā ar šā pieteikuma primāro mērķi – novērst personas pamattiesību aizskārums.

Interpretējot Satversmes tiesas likumā konstitucionālajai sūdzībai noteikto prasību – pamattiesību aizskārums esība –, nepieciešams konstatēt, ka: pirmkārt, apstrīdētā norma attiecībā uz personu ir piemērojama, otrkārt, pamattiesību aizskārums ir tiešs, konkrēts, apstrīdētā norma aizskar pieteikuma iesniedzēju pašu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 22. jūnija sprieduma lietā Nr. 2009-111-01 10. punktu un Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 5. punktu*).

Tas nozīmē, ka lieta pēc personas konstitucionālās sūdzības izskatāma tad, kad personas pamattiesību aizskārums pastāv, citstarp esot konkrētām tiesiskajām attiecībām starp valsti un šo personu (*sal. sk.: Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 38. lpp.*). No personas pamattiesībām izrietošo subjektīvo tiesību aizskārums ir būtisks konstitucionālo sūdzību veidojošais elements, kas tiešā veidā uzsver konstitucionālās sūdzības primāro mērķi.

11.2. No pieteikumā paustajiem argumentiem izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs, atrodoties profesionālajā militārajā dienestā un to pildot, piedalījies politiskās partijas dibināšanā un pēc partijas nodibināšanas kļuvis par tās biedru, taču saskaņā ar apstrīdētajām normām viņš nedrīkstot pildīt karavīra pienākumus un vienlaikus darboties politiskajā partijā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 3. lp.*).

Apstākļi, ka militārā dienesta attiecības starp Pieteikuma iesniedzēju un Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem ir izbeigtas, var būt par iemeslu tam, ka apstrīdētās normas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju nav piemērojamas un viņš vairs neatrodas apstrīdēto normu tvērumā.

Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas lietas izskatīšanas brīdī aizskar Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības, vispirms nepieciešams noskaidrot šo normu un ar to cieši saistīto normu mērķi un patieso jēgu.

11.2.1. Apstrīdētās normas ietvertas Militārā dienesta likuma II nodaļā “Karavīra pienākumi un tiesības”. No tām izriet vispārīgas karavīra tiesības veikt nepolitisku darbību, proti, būt par biedru biedrībās un nodibinājumos vai dibināt tādas karavīru

biedrības un nodibinājumus, kurām nav politiska rakstura, kā arī piedalīties citos nepolitiskos pasākumos. Kā arī ir noteikts aizliegums karavīram veikt politisko darbību.

Atbilstoši Militārā dienesta likuma 2. panta 5. punktam un 5. panta pirmajai daļai persona kļūst par karavīru, sākot pildīt aktīvo dienestu un iegūstot militārā dienesta pakāpi. Savukārt karavīra statuss tiek zaudēts, beidzot pildīt aktīvo dienestu. Militārā dienesta likuma 2. panta 2. punktā noteikts, ka aktīvais dienests ir militārā dienesta tieša izpilde karavīra statusā, kas ietver profesionālo dienestu. Profesionālais dienests Militārā dienesta likuma 2. panta 4. punktā tiek definēts kā militārais dienests, kuru Latvijas pilsonis pilda brīvprātīgi saskaņā ar profesionālā dienesta līgumu, kas noslēgts starp viņu un Aizsardzības ministriju.

Tādējādi karavīra statuss ir personas tiesiskais stāvoklis, ko tā pēc profesionālā dienesta līguma noslēgšanas iegūst, pildot aktīvo dienestu. Līdz ar karavīra statusa iegūšanu persona nonāk to tiesību normu tvērumā, kuras saistītas ar dienesta pildīšanu Nacionālajos bruņotajos spēkos. Militārais dienests principiāli atšķiras no jebkura civilās nodarbinātības veida. No šā dienesta īpašā rakstura izriet tas, ka karavīram tiek uzlikti tādi pienākumi un atbildība, kas viņu var ierobežot vairāk nekā citas personas (*sk. Aizsardzības ministrijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 143. lp.*).

Apstrīdētās normas veido daļu no tiesību normu kopuma, kas saistīts ar profesionālā dienesta izpildi, un aizliedz aktīvā dienesta karavīram dibināt politisko partiju un būt par tās biedru. Tātad, lai varētu secināt, ka šis aizliegums attiecas uz konkrētu personu, izšķirošs apstāklis ir tas, ka persona ir pieņemta profesionālajā militārajā dienestā un ieguvusi karavīra statusu. Minētais aizliegums uz personu sāk attiekties tikai tad, kad tā pēc izvērtēšanas procesa pabeigšanas ir pieņemta profesionālajā militārajā dienestā un sākusi pildīt aktīvo dienestu Nacionālajos bruņotajos spēkos, un turpinās līdz šā dienesta izbeigšanas dienai.

Kā jau tika norādīts iepriekš šajā lēmumā, profesionālā militārā dienesta attiecības ar Pieteikuma iesniedzēju pēc viņa iniciatīvas tika izbeigtas. Visupirms Pieteikuma iesniedzējs bija lūdzis atļauju savienot karavīra amatu ar Tieslietu ministrijas Nozaru politikas departamenta Politikas izstrādes un reliģijas lietu nodaļas jurista amatu. Pēc tam, kad Pieteikuma iesniedzējam tikusi atteikta atļauja šos amatus savienot, viņš vērsās pie Nacionālo bruņoto spēku komandiera ar iesniegumu par profesionālā dienesta līguma izbeigšanu pirms termiņa (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 140. un 141. lp.*).

Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktais ierobežojums, kas liedz dibināt politisko partiju un būt par tās biedru, lietas izskatīšanas brīdī uz Pieteikuma iesniedzēju vairs nav attiecināms un nerada viņam nelabvēlīgas sekas.

11.2.2. Tas, ka apstrīdētās normas lietas izskatīšanas brīdī Pieteikuma iesniedzējam vairs nerada nelabvēlīgas sekas, pats par sevi nav pietiekams pamats atzīt, ka viņa pamattiesību aizskārums nav konstatējams. Tādā gadījumā, ja kādā brīdī pagātnē apstrīdētās normas tikušas Pieteikuma iesniedzējam piemērotas un radījušas viņam negatīvas sekas, joprojām var pastāvēt nepieciešamība tiesvedību lietā turpināt.

Katrā konkrētajā lietā ir individuāli jānoskaidro, vai pastāv kādi apsvērumi, kuru dēļ apstrīdētās normas satversmība būtu vērtējama, ņemot vērā apstākļus, kādi bijuši kādā brīdī pagātnē. Tas var būt nepieciešams, ja, piemēram, apstrīdēto normu satversmības vērtējums ir būtisks Pieteikuma iesniedzēja tiesību aizsardzībai pēc konstitucionālās tiesvedības procesa noslēgšanās. Tādā gadījumā nebūtu pamata izbeigt tiesvedību un būtu vērtējami apstākļi, kādi pastāvēja konkrētajā pagātnes brīdī.

Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzējs nav izteicis tādus argumentus un arī no lietas materiāliem nav konstatējami tādi apsvērumi, kas norādītu uz nepieciešamību vērtēt apstrīdēto normu satversmību atbilstoši tiem apstākļiem, kādi pastāvēja lietas ierosināšanas brīdī.

11.2.3. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2021. gada 15. septembra lēmumā konstatēts, ka izskatāmajam pieteikumam Pieteikuma iesniedzējs ir pievienojis aizpildītu pieteikuma anketu uzņemšanai profesionālajā dienestā un e-pasta izdruku par tās nosūtīšanu uz Nacionālo bruņoto spēku Rekrutēšanas un atlases centra e-pasta adresi (*sk. Satversmes tiesas 2. kolēģijas 2021. gada 15. septembra lēmuma par atteikšanos ierosināt lietu pēc pieteikuma Nr. 159/2021 5. punktu*).

Nacionālo bruņoto spēku likuma 5. panta pirmajā daļā noteikts, ka Nacionālo bruņoto spēku personālsastāvu komplektē tikai no Latvijas pilsoņiem. Saskaņā ar šā panta trešo daļu personālsastāva komplektēšanu un militārā dienesta gaitu reglamentē speciāls likums.

Militārā dienesta likumā ir noteikta kārtība, kādā tiek komplektēts Nacionālo bruņoto spēku vienību personālsastāvs. Saskaņā ar šā likuma 19. panta piekto daļu Nacionālie bruņotie spēki aizsardzības ministra noteiktajā kārtībā veic kandidātu rekrutēšanu un atlasī profesionālajam dienestam. Nacionālie bruņotie spēki, veicot

kandidātu rekrutēšanu un atlasi profesionālajam dienestam, ir tiesīgi pieprasīt un bez maksas saņemt no Iedzīvotāju reģistra, valsts pārvaldes iestādēm, pašvaldībām, veselības aprūpes iestādēm un citām juridiskajām personām nepieciešamo informāciju, lai noteiktu kandidātu atbilstību profesionālajam dienestam. Šā paša panta pirmajā un otrajā daļā ir noteiktas prasības, kādām personai jāatbilst, lai to pieņemtu profesionālajā dienestā, un tās ir šādas: Latvijas pilsonība, noteikta vecuma sasniegšana, atbilstība aizsardzības ministra noteiktajām veselības stāvokļa, izglītības, profesionālās un fiziskās sagatavotības, valsts valodas zināšanu prasībām, kā arī morālajām un psiholoģiskajām īpašībām. Savukārt Militārā dienesta likuma 16. panta otrajā daļā ir noteikts, kādas personas nevar pieņemt un iesaukt militārajā dienestā. Tā, piemēram, militārajā dienestā nevar iesaukt un nevar pieņemt Latvijas pilsoni, kas ir sodīts par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai par valsts noslēpuma izpaušanu aiz neuzmanības, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, izņemot šā panta 2.² daļā minēto gadījumu.

Persona, iesniedzot pieteikumu uzņemšanai profesionālajā dienestā, apliecina, ka tā atbilst Militārā dienesta likuma 19. panta pirmajā un otrajā daļā noteiktajām prasībām un ka uz to neattiecas šā likuma 16. panta otrajā daļā norādītie ierobežojumi, kas liegtu personu uzņemt militārajā dienestā (*sk: www.mil.lv*).

Tādējādi Militārā dienesta likumā ir noteikts, kas tiek vērtēts un kādas personas var tikt uzņemtas profesionālajā militārajā dienestā. Ir izvirzīti vairāki priekšnoteikumi, kuriem konkrētajai personai ir jāatbilst. Ja persona kādam no tiem neatbilst, tai var tikt liegta iespēja pildīt profesionālo militāro dienestu un veikt karavīra pienākumus. Starp minētajiem priekšnoteikumiem nav tāda, kas prasītu, lai persona, kas iesniegusi pieteikumu uzņemšanai profesionālajā militārajā dienestā, atturētos no politiskās darbības, tostarp izstātos no politiskās partijas, ja tā pieteikšanās brīdī ir kādas politiskās partijas biedrs. Proti, šie apstākļi netiek vērtēti, lemjot par personas atbilstību Militārā dienesta likumā noteiktajām prasībām un tās uzņemšanu profesionālajā militārajā dienestā. Atturēšanās no politiskās darbības personai, kas vēlas pildīt šo dienestu, netiek pieprasīta un nav uzskatāma par tādu kritēriju, kas pieļauj vai aizliedz personas uzņemšanu dienestā.

Tādējādi apstrīdētās normas šobrīd neskar Pieteikuma iesniedzēja tiesības pretendēt uz uzņemšanu militārajā dienestā. Tāpat Satversmes tiesa nekonstatē tādas apstākļus, kas norādītu uz to, ka Pieteikuma iesniedzējs pēc iepriekš minētā pieteikuma

iesniegšanas Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem būtu uzņemts militārajā dienestā un atkārtoti ieguvis karavīra statusu.

Ņemot vērā minēto, nav konstatējams, ka Pieteikuma iesniedzējam būtu aizskartas Satversmes 91. panta pirmajā teikumā un 102. pantā ietvertās pamattiesības, tāpēc tiesvedība lietā ir izbeidzama.

12. Tā kā tiesvedība izskatāmajā lietā ir izbeidzama tā iemesla dēļ, ka nav konstatējams Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums, nav nepieciešams vērtēt Saeimas apsvērumus par tiesvedības izbeigšanu lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2021-11-01 “Par Militārā dienesta likuma 10. panta otrās daļas un 15. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 102. pantam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Sanita Osipova